

zasadakh smart-spetsializatsii: bariery ta mekhanizmy implementatsii: naukova dopovid [Territorial development and regional policy. Stimulating region development based on smart specialisation: barriers and mechanisms of implementation: scientific report]. Lviv.

Tur O., Krasnonosova O. & Poliakova O. (2021). Priority Areas of Small Business Development Support in Ukraine. *Economic development strategies: micro, macro and mesoeconomic levels*: Scientific monograph. Part 1 (p. 244–263). Riga, Latvia: Baltija Publishing. <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-191-6-32>

ufpp.kiev.ua. Pro Ukrainnyi fond pidtrymky pidpriemnytstva [About the Ukrainian Fund for Entrepreneurship Support]. <http://ufpp.kiev.ua/pidtrimka/>

zakon.rada.gov.ua. (2014, April 1). Rozporiadzhennia Kabinetu Ministriv Ukrainy «Pro skhvalennia Kontseptsii reformuvannia mistsevoho samovriaduvannia ta terytorialnoi orhanizatsii vlady v Ukraini» vid 1 kvitnia 2014 r. № 333-r [Order of the Cabinet of Ministers of Ukraine "On approval of the Concept of reforming local self-government and territorial organization of power in Ukraine" dated April 1, 2014 No. 333-r]. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/333-2014-r#Text>

Стаття надійшла до редакції / Received: 11.05.2026
Статтю прийнято до публікації / Accepted: 24.05.2026
Оприлюднено / Published: 22.06.2026

УДК 332.1:330.34:338.24

JEL: C43; O18; O33; R11; R58

DOI: <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2026-5-246-255>

ФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ ПОКАЗНИКІВ ТА СУБІНДЕКСІВ У ПРОЦЕСІ ВИМІРЮВАННЯ РЕГІОНАЛЬНОЇ АДАПТИВНОСТІ В УМОВАХ СТРУКТУРНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ

©2026 СОБОЛЕВА Г. Г., НОЖЕНКО Б. О.

УДК 332.1:330.34:338.24

JEL: C43; O18; O33; R11; R58

Соболева Г. Г., Ноженко Б. О. Формування системи показників та субіндексів у процесі вимірювання регіональної адаптивності в умовах структурних трансформацій

У статті досліджено концептуальне та прикладне обґрунтування оцінювання регіональної адаптивності як ключового чинника забезпечення конкурентоспроможності територій в умовах системних структурних трансформацій. Висвітлено теоретичні засади формування «адаптивного відбитка» територіальної системи в контексті стійкості до зовнішніх шоків, а також окреслено ключові напрями трансформації регіональних економік у відповідь на виклики цифровізації, зміни логістичних ланцюгів та необхідності швидкого технологічного оновлення. Здійснено аналіз сучасних наукових підходів до вимірювання конкурентних переваг, включно з досвідом реалізації вітчизняних проектів із моніторингу фінансового здоров'я та прозорості муніципалітетів, із фокусом на мобільність факторів виробництва та інноваційну активність. У межах дослідження запропоновано авторську модель інтегрального оцінювання, яка поєднує системний підхід до аналізу регіональних розривів із використанням багаторівневої ієрархічної системи субіндексів: економічної гнучкості, цифрової готовності, соціальної мобільності та інституційної стійкості. Особливу увагу приділено циклічному механізму зворотного зв'язку, який відображає кумулятивний ефект адаптації, де успішне подолання поточних викликів посилює стратегічну позицію регіону в майбутньому. Модель включає використання специфічних індикаторів, таких як релокаційна активність бізнесу та зміна галузевої спеціалізації (КВЕД), що дозволяє ідентифікувати реальну динаміку бізнес-середовища, яка часто залишається поза увагою стандартних статистичних зрізів. Оцінено результати впровадження моделі через розробку логічної схеми трансформації зовнішніх імпульсів у нову якість регіонального розвитку, що ілюструє перехід від статичного опису відмінностей до глибокого аналізу здатності територій до самооновлення. Виявлено ключові детермінанти, що стримують адаптаційні процеси, зокрема технологічні «вузькі місця» та обмеженість інституційного середовища. Аргументовано, що за умови використання запропонованого ієрархічного підходу та постійного моніторингу адаптивної ємності інтегральне оцінювання може стати основою для прийняття ефективних управлінських рішень та формування диференційованих стратегій відновлення регіонів в умовах невизначеності та макроекономічної нестабільності.

Ключові слова: регіональна адаптивність; конкурентоспроможність територій; структурні трансформації; інтегральний індекс; економічна гнучкість; цифрова зрілість; соціальна мобільність; інституційна стійкість; релокація бізнесу; стратегічне управління регіональним розвитком.

Рис.: 1. Табл.: 2. Бібл.: 16.

Соболева Ганна Григорівна – кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри економіки та маркетингу, Харківський національний університет міського господарства ім. О. М. Бекетова (вул. Чорноглазівська, 17, Харків, 61002, Україна)

E-mail: soboliva.ag@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2375-3665>

Ноженко Богдан Олегович – здобувач, кафедра економіки та маркетингу, Харківський національний університет міського господарства ім. О. М. Бекетова (вул. Чорноглазівська, 17, Харків, 61002, Україна)

E-mail: bogdan.nozhenko@wkitb-de.nure.ua

ORCID: <https://orcid.org/0009-0007-5111-2490>

Sobolieva H. H., Nozhenko B. O. Formation of a System of Indicators and Sub-Indices in the Process of Measuring Regional Adaptability under Conditions of Structural Transformations

The article presents a conceptual and applied substantiation for assessing regional adaptability as a key factor in ensuring the competitiveness of territories under conditions of systemic structural transformations. The article highlights the theoretical foundations for forming an «adaptive fingerprint» of the territorial system in the context of resilience to external shocks and outlines key vectors for transforming regional economies in response to the challenges of digitalization, shifts in logistics chains, and the need for rapid technological renewal. The study analyzes contemporary scholarly approaches to measuring competitive advantages, including the experience of implementing domestic projects for monitoring the financial health and transparency of municipalities, with a focus on factor mobility and innovative activity. The research proposes an original model of integrated assessment that combines a system approach to analyzing regional disparities with a multi-level hierarchical system of sub-indices: economic flexibility, digital readiness, social mobility, and institutional resilience. Special attention is paid to the cyclical feedback mechanism, which reflects the cumulative effect of adaptation, where successfully overcoming current challenges strengthens the region's strategic position in the future. The model incorporates the use of specific indicators, such as business relocation activity and changes in industry specialization (NACE/KVED), enabling the identification of real business environment dynamics that often remain overlooked by standard statistical cross-sections. The results of model implementation are assessed through the development of a logical framework for transforming external impulses into a new quality of regional development, illustrating a transition from a static description of disparities to a deep analysis of the territories' capacity for self-renewal. Key determinants hindering adaptation processes are identified, including technological bottlenecks and institutional constraints. It is argued that with the application of the proposed hierarchical approach and continuous monitoring of adaptive capacity, integrated assessment can become a foundation for efficient managerial decision-making and the formulation of differentiated regional recovery strategies in the face of uncertainty and macroeconomic instability. **Keywords:** regional adaptability; territorial competitiveness; structural transformations; integral index; economic flexibility; digital maturity; social mobility; institutional resilience; business relocation; strategic regional development management.

Fig.: 1. Tabl.: 2. Bibl.: 16.

Sobolieva Hanna H. – PhD (Economics), Associate Professor, Associate Professor of the Department of Economics and Marketing, O. M. Beketov National University of Urban Economy in Kharkiv (17 Chornohlazivska Str., Kharkiv, 61002, Ukraine)

E-mail: soboliva.ag@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2375-3665>

Nozhenko Bohdan O. – Applicant, Department of Economics and Marketing, O. M. Beketov National University of Urban Economy in Kharkiv (17 Chornohlazivska Str., Kharkiv, 61002, Ukraine)

E-mail: bogdan.nozhenko@wkitb-de.nure.ua

ORCID: <https://orcid.org/0009-0007-5111-2490>

Сучасна парадигма регіонального розвитку перебуває в стані глибокої трансформації, що зумовлено переходом від стабільних економічних циклів до епохи перманентних структурних шоків. У таких умовах традиційне розуміння регіональної конкурентоспроможності, яке десятиліттями базувалося на принципах нарощування валових показників, експортного потенціалу та залучення інвестицій, виявляється стратегічно недостатнім. Головна суперечність полягає в тому, що високі кількісні показники економічного розвитку регіону в минулому не гарантують його виживання та відновлення в майбутньому, якщо система позбавлена внутрішньої гнучкості. Виникає критична наукова проблема: наявний інструментарій оцінювання орієнтований на фіксацію статичного стану («результату»), тоді як реальні потреби управління вимагають вимірювання динамічного процесу («адаптації»).

Проблема кількісного вимірювання регіональної адаптивності має кілька фундаментальних аспектів. По-перше, спостерігається методологічний розрив між теоретичним визначенням здатності до трансформації та наявним статистичним апаратом. Більшість класичних індикаторів мають інерційну природу – вони відображають наслідки прийнятих рішень із суттєвим часовим лагом,

що робить їх мало придатними для оперативного управління в умовах структурних зрушень. По-друге, поняття «адаптивність» є багатовимірним і латентним за своєю суттю; його неможливо виміряти одним прямим показником. Це породжує необхідність розроблення складних синтетичних конструкцій – субіндексів, які б інтегрували економічну стійкість, цифрову зрілість, соціальну мобільність та інституційну спроможність територій.

Особливої гостроти ця проблема набуває в контексті України, де регіони змушені адаптуватися до екстремальних викликів: від енергетичної дефіцитності та розриву логістичних ланцюгів до масової релокації капіталу та людських ресурсів. У таких обставинах стандартні рейтинги конкурентоспроможності часто вводять в оману, оскільки вони не враховують «адаптивну місткість» – здатність регіональної системи до швидкої зміни спеціалізації та відновлення функціональності після руйнівного впливу. Відсутність чітко структурованої системи показників, які б дозволяли ідентифікувати саме адаптивну складову конкурентоспроможності, обмежує можливості державних органів та органів місцевого самоврядування в розробці ефективних стратегій відновлення.

Додатковим ускладнюючим фактором є нелінійність сучасних структурних трансформацій. Процеси цифровізації та перехід до нових енергетичних моделей змінюють саму архітектуру конкурентних переваг. Те, що раніше вважалося стабільним активом (наприклад, великі промислові вузли), в умовах трансформації може перетворитися на тягар, що гальмує розвиток через низьку мобільність. Отже, виникає потреба в інструменті, який би дозволяв «зважувати» традиційні показники крізь призму адаптаційних фільтрів.

Таким чином, наукова проблема дослідження полягає в необхідності подолання теоретико-прикладної невизначеності щодо методів кількісної ідентифікації регіональної адаптивності. Необхідно сформулювати таку систему субіндексів, яка б не просто описувала поточне положення регіону в ієрархії конкурентоспроможності, а оцінювала його потенціал до структурного самооновлення. Вирішення цієї проблеми дозволить трансформувати регіональну політику з реактивної (реагування на наслідки) у проактивну (управління здатністю до змін), що є життєво необхідним для забезпечення довгострокової стійкості національної економіки.

Огляд літератури. Науковий дискурс щодо вимірювання регіонального розвитку в умовах нестабільності демонструє поступове зміщення акцентів від статичних оцінок до динамічних моделей адаптивності. Пугачевська К. Й. та Феєр О. В. зазначають, що класичні підходи до оцінювання конкурентоспроможності регіонів потребують суттєвого переосмислення, оскільки традиційні індикатори не завжди здатні зафіксувати приховані механізми адаптації до кризових явищ [1]. Це корелює з висновками Манна Р. В. та Огороднікова В. Ю., які акцентують увагу на необхідності формування нових стратегічних орієнтирів розвитку регіонів України, враховуючи необхідність підвищення їхньої стійкості до зовнішніх впливів [2]. Важливим методологічним внеском є праця Мальцева В. С. і Кульмінської Г. Є., де на прикладі Європейського Союзу розкриваються особливості застосування комплексних методик оцінювання, що дозволяє порівнювати різні за структурою регіональні системи [3].

Особливе місце в аналізі займають дослідження, що пов'язують конкурентоспроможність із процесами трансформації. Santos A. та Conte A. обґрунтовують роль економічних перетворень як ключового чинника випереджального розвитку, що вимагає розробки специфічних інструментів вимірювання на перетині конкурентних переваг і принципів сталості [4]. У цифрову епоху адаптивність

неможлива без урахування технологічного фактора, що підтверджується роботою Пушкар Т. А., Базецької Г. І. та Соболевої Г. Г., які розглядають цифрову конкурентоспроможність як окрему фундаментальну категорію [5]. Цей підхід логічно доповнюється дослідженням Петренка В. С. і Карнаушенко А. С., де пропонується інтегральна оцінка потенціалу ІТ-сектора як драйвера системних змін [6].

Соціальний вимір адаптивності та роль людського чинника в системі регіональної конкуренції розкриваються у працях Зарічної О. В., яка наголошує на важливості розширення традиційної методології завдяки показникам людського потенціалу [7]. Питання масштабування оцінки до рівня локальних систем досліджує Ніколенко Г. Б., пропонуючи методики комплексного вимірювання спроможності територіальних громад [8]. Водночас Zhang X. і Tian C. акцентують увагу на виявленні детермінант економічної резильєнтності, що є критично важливим для розуміння факторів, які безпосередньо впливають на швидкість відновлення регіонів після шоків [9].

Інструментальний апарат вимірювання адаптаційної спроможності суттєво збагатився завдяки концепції «регіональних відбитків», запропонованій Hirschfeld D., Hill K. E. та Riordan B., що дозволяє оцінювати адаптивну ємність систем через комбінацію багатовимірних даних [10]. Досвід впровадження адаптаційних стратегій у різних географічних контекстах, описаний Charchousi D., Stathopoulou E. C., Kolitsi G., Leka A. та Papadopoulou M. P., підкреслює важливість системного моніторингу реалізації управлінських рішень [11]. Питання вразливості та специфічних методів оцінювання в умовах екологічних і кліматичних трансформацій детально розглядаються в роботі Li Q., Zhu L. і Shi X., де автори застосовують гібридні підходи до аналізу регіональних систем [12].

Значення інституційного планування та порівняльного аналізу європейських патернів адаптації висвітлюється в колективному дослідженні Buzási A. та інших співавторів, що дає змогу виявити спільні та відмінні риси в реакціях регіонів на структурні зрушення [13]. Роль мережевих структур і кластерів як механізмів нівелювання конкурентних недоліків та посилення адаптивних властивостей територій ґрунтовно проаналізована Lehmann T. і Jungwirth C. та в окремих матеріалах [14–16].

Отже, аналіз напрацювань свідчить про наявність потужного теоретичного базису, проте вимагає подальшої інтеграції цих розрізнених аспектів у єдину модель кількісного вимірювання адаптивної конкурентоспроможності, адаптовану до сучасних умов структурних трансформацій.

Висвітлення невирішених раніше частин загальної проблеми. Попри наявність ґрунтовних теоретичних напрацювань у сфері регіоналістики, питання операціоналізації категорії «адаптивність» у межах кількісного аналізу конкурентоспроможності залишається відкритим. Основний масив наявних досліджень зосереджений або на оцінюванні статичних переваг територій, або на аналізі резильєнтності як здатності до відновлення після завершення кризового впливу. Проте поза увагою науковців залишається «активна адаптивність» – здатність регіональної системи до превентивної структурної перебудови безпосередньо в момент розгортання трансформаційного шоку. Відсутність чітко детермінованого переліку індикаторів, які б фіксували не факт економічного зростання, а швидкість та якість інституційного та технологічного переформатування, створює суттєву прогалину в методології стратегічного управління.

Невирішеною частиною проблеми є відсутність механізму інтеграції різновекторних субіндексів у єдину метрику, яка б адекватно відображала синергетичний ефект адаптації. Зокрема, у науковій літературі цифровізація, людський капітал та екологічна стійкість часто розглядаються як ізольовані фактори. Однак у реальних умовах структурних трансформацій ці компоненти вступають у складну взаємодію: наприклад, високий рівень цифровізації регіону може нівелюватися низькою мобільністю трудових ресурсів або застарілою енергетичною інфраструктурою. Питання визначення вагових коефіцієнтів для таких показників у межах інтегрального індексу залишається дискусійним, оскільки їхня значущість змінюється залежно від типу та інтенсивності зовнішніх викликів.

Окремим аспектом, що потребує поглибленого вивчення, є проблема «адаптивної пастки», коли регіони, намагаючись зберегти поточну конкурентоспроможність, консервують застарілі галузеві структури замість того, щоб ініціювати болісні, але необхідні трансформації. Кількісне виявлення таких прихованих гальмівних процесів через систему економічних субіндексів наразі практично не реалізовано. Наявні методики не дозволяють чітко розмежувати тимчасову стійкість, досягнуту за рахунок вичерпання внутрішніх ресурсів, та довгострокову адаптивність, що базується на створенні нових конкурентних переваг.

Також залишається недостатньо розробленою проблема верифікації адаптивних моделей в умовах високої невизначеності та фрагментарності статистичних даних. Для регіонів, що перебувають у стані активної фази структурних змін, традиційні звітні дані втрачають свою актуальність швид-

ше, ніж завершується цикл їхнього аналізу. Це породжує потребу у включенні до системи оцінювання так званих «випереджальних індикаторів» (*leading indicators*), які б базувалися на аналізі поточних ринкових сигналів, інвестиційних намірів та швидкості міграції капіталу. Проте складність їхньої формалізації та поєднання з фундаментальними статистичними показниками унеможливає створення уніфікованої системи вимірювання, яка б підходила для різних типів регіональних систем.

Зрештою, невирішеною залишається проблема адаптації методологічного інструментарію до специфічних умов посткризового відновлення, де пріоритети конкурентоспроможності радикально зміщуються з максимізації прибутку на забезпечення життєздатності критичної інфраструктури та збереження соціальної цілісності. Відсутність інтегральної моделі, яка б поєднувала ці аспекти в межах єдиного кількісного показника, обмежує можливості для об'єктивного порівняння регіонів та розробки диференційованої державної політики стимулювання регіонального розвитку. Окреслені невирішені питання зумовлюють необхідність формування принципово нової системи показників, що базуватиметься на динамічному підході до оцінювання регіональної адаптивності.

Метою статті є теоретичне обґрунтування та розроблення інтегральної моделі кількісного вимірювання регіональної адаптивності через формування ієрархічної системи показників і субіндексів, що дозволить ідентифікувати здатність територіальних соціально-економічних систем до структурного самоочищення та функціонального оновлення в умовах інтенсивних трансформаційних зрушень.

Методи дослідження. Методологічну основу дослідження становить комплексний підхід, що поєднує положення теорії регіонального розвитку, концепції конкурентоспроможності територій, економічної резильєнтності та адаптивного управління соціально-економічними системами. Логіко-теоретичний базис сформовано на основі системного аналізу, наукового узагальнення, порівняльного аналізу та критичного опрацювання фундаментальних зарубіжних і вітчизняних праць, присвячених оцінюванню регіональної конкурентоспроможності, адаптивної спроможності територій, цифрової зрілості, соціальної мобільності та інституційної стійкості.

Інформаційною базою дослідження стали наукові праці вітчизняних і зарубіжних учених, аналітичні матеріали щодо конкурентоспроможності регіонів, підходи до оцінювання економічної резильєнтності, а також результати прикладних дослі-

джень, присвячених фінансовому здоров'ю, прозорості та діловому клімату територіальних систем. Об'єктом дослідження виступає процес формування системи кількісного вимірювання регіональної адаптивності в умовах структурних трансформацій. Предметом дослідження є сукупність показників, субіндексів та методичних підходів, які дозволяють оцінити здатність регіональних соціально-економічних систем до гнучкого реагування, самооновлення та збереження функціональності під впливом зовнішніх шоків.

Розроблений дослідницький інструментарій передбачав формування багаторівневої системи оцінювання регіональної адаптивності, яка включає два взаємопов'язані аналітичні блоки:

1. *Теоретико-методичний блок* – передбачав узагальнення наукових підходів до визначення регіональної конкурентоспроможності, адаптивності та резильєнтності, а також обґрунтування доцільності переходу від статичного оцінювання соціально-економічного стану регіонів до динамічного вимірювання їхньої здатності до структурного оновлення.

2. *Індикативно-аналітичний блок* – передбачав формування системи первинних показників і субіндексів, які відображають ключові виміри регіональної адаптивності: економічну гнучкість, цифрову готовність, соціальну мобільність та інституційну стійкість. Такий підхід дозволяє не лише фіксувати поточний стан регіону, а й виявляти його потенціал до трансформації в умовах макроекономічної нестабільності.

Для обробки та систематизації аналітичного матеріалу було застосовано комплекс загальнонаукових і спеціальних методів дослідження. *Метод системного аналізу* використано для розгляду регіону як складної соціально-економічної системи, що функціонує під впливом зовнішніх і внутрішніх трансформаційних чинників. *Метод наукового узагальнення* дав змогу сформувати логіку побудови інтегральної моделі оцінювання регіональної адаптивності. *Порівняльний аналіз* застосовано для зіставлення традиційних підходів до оцінювання конкурентоспроможності територій із запропонованим підходом, орієнтованим на вимірювання адаптивної спроможності.

На *першому етапі* дослідження було здійснено відбір первинних показників, що характеризують економічну, цифрову, соціальну та інституційну складові адаптивності регіонів. До таких показників віднесено рівень галузевої диверсифікації, релокаційну активність бізнесу, частку високотехнологічного експорту, зайнятість у секторі інформаційно-комунікаційних технологій, поширення

цифрових рішень у бізнесі, професійну мобільність населення, концентрацію людського капіталу в креативних індустріях, рівень кластерної активності та швидкість запуску нових бізнес-проектів.

На *другому етапі*, з метою подолання фрагментарності аналізу, первинні показники було логічно згруповано в чотири профільні субіндекси: субіндекс економічної гнучкості, субіндекс цифрової готовності, субіндекс соціальної мобільності та субіндекс інституційної стійкості. Використання ієрархічної структури субіндексів дозволяє визначати не лише загальний рівень адаптивної конкурентоспроможності регіону, а й конкретні «вузькі місця», які стримують його здатність до самооновлення.

На *третьому етапі* було обґрунтовано логіку інтегрального оцінювання регіональної адаптивності через механізм ієрархічної згортки показників. Такий підхід дає змогу перейти від простого опису міжрегіональних відмінностей до глибшого аналізу адаптивної ємності територій, тобто їхньої здатності поглинати зовнішні шоки, змінювати галузеву спеціалізацію, підтримувати соціальну цілісність і формувати нові конкурентні переваги в умовах структурних трансформацій.

Результати та обговорення. Процес кількісного вимірювання регіональної адаптивності в умовах системних структурних трансформацій потребує радикального відходу від використання ізольованих статистичних індикаторів на користь розроблення багатовимірної ієрархічної системи. Традиційний підхід, що базується на лінійній екстраполяції минулих показників, виявляється неспроможним зафіксувати момент критичного переходу системи в новий стан. В основі нашого авторського підходу лежить концепція «адаптивного відбитка» (*adaptive fingerprint*) територіальної соціально-економічної системи. Ця концепція дозволяє змістити фокус аналізу з пасивного оцінювання обсягу накопичених ресурсів (матеріальних, фінансових, природних) на дослідження швидкості та якості їхнього внутрішнього переформатування у відповідь на інтенсивні зовнішні шоки [10].

На *першому етапі* моделювання нами було сформовано розгалужену систему первинних показників, що охоплюють чотири фундаментальні виміри регіонального буття: економічну стійкість, цифрову зрілість, соціальну мобільність та інституційну спроможність. Така конфігурація дозволяє розглядати регіон не як статичний набір активів, а як динамічну екосистему, де кожен елемент виконує специфічну функцію у процесі загального пристосування.

На відміну від поширених у науковій літературі підходів до оцінювання конкурентоспроможності, що тяжіють до аналізу прибутковості та фі-

нансової результативності великих суб'єктів господарювання [2], запропонована модель переносить акцент на мобільність факторів виробництва. Це передбачає оцінку легкості перетікання капіталу та праці між секторами, що де-факто визначає життєздатність регіону. Такий методологічний зсув дозволяє повноцінно врахувати ефект «адаптації через інновації», коли конкурентна перевага формується не за рахунок економії на масштабі, а завдяки здатності до швидкого впровадження нових технологічних рішень [12; 15]. Це критично важливо для територій, які перебувають у фазі активної структурної перебудови, оскільки саме інноваційна активність стає головним амортизатором трансформаційних ризиків та каталізатором виходу на нову траєкторію збалансованого розвитку.

Нижче наведено перелік ключових показників, які ми пропонуємо використовувати для формування інтегральної оцінки (табл. 1).

Важливо наголосити, що в процесі ретельного відбору індикаторів нами було детально вивчено та враховано практичний досвід формування рейтингів конкурентоспроможності, реалізованих у межах проекту «Прозорі, фінансово здорові та конкурентоспроможні муніципалітети

в Україні» [15]. Проте наше дослідження пропонує суттєву концептуальну модифікацію цього підходу. Якщо в зазначеному проекті ключовий фокус зосереджений на аудиті прозорості та оцінці фінансового здоров'я місцевих бюджетів, то в нашій авторській моделі ці параметри розглядаються лише як необхідний, але недостатній гігієнічний мінімум. Вони формують інституційний фундамент («базис»), на якому має вибудовуватися складна «адаптивна надбудова», представлена показниками цифрової зрілості, професійної мобільності та креативного потенціалу. Ми стверджуємо, що фінансова стабільність без здатності до трансформації в сучасних умовах є лише стагнацією, тоді як справжня конкурентоспроможність народжується на перетині ресурсів та гнучкості їх використання.

Яскравим прикладом такої аналітичної деталізації є впровадження показника E2 (релокаційна активність та інтенсивність зміни КВЕД), який дозволяє зафіксувати реальну, «живу» динаміку трансформації бізнес-середовища. У той час як традиційні статистичні зрізи, що використовуються для аналізу соціально-економічних відмінностей [16], часто оперують інерційними даними про кількість зареєстрованих суб'єктів, наш підхід ідентифікує якісні зрушення в їхній діяльності. Це

Таблиця 1

Система первинних показників для вимірювання регіональної адаптивності

Сфера аналізу	Код	Назва показника	Одиниця виміру	Вплив на адаптивність
Економічна	E1	Коефіцієнт галузевої диверсифікації (індекс Херфіндала – Хіршмана)	од.	Позитивний (чим нижча концентрація, тим вища гнучкість)
	E2	Частка підприємств, що здійснили релокацію або структурну зміну КВЕД	%	Позитивний (свідчить про активну адаптацію)
	E3	Питома вага експорту високотехнологічних товарів та послуг	%	Позитивний (визначає технологічну конкурентоспроможність)
Цифрова	D1	Частка зайнятих у секторі інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ)	%	Позитивний (база для дистанційного керування бізнес-процесами)
	D2	Рівень охоплення підприємств регіону хмарними технологіями та ERP-системами	%	Позитивний (швидкість обробки даних у кризових умовах)
Соціальна	S1	Коефіцієнт професійної мобільності (частка осіб, що змінили кваліфікацію)	%	Позитивний (спроможність ринку праці до перетворень)
	S2	Індекс концентрації людського капіталу в креативних індустріях	од.	Позитивний (показник інтелектуальної гнучкості регіону)
Інституційна	I1	Рівень кластерної активності (кількість діючих бізнес-об'єднань)	од.	Позитивний (ефект мережевої взаємодії при шоках)
	I2	Швидкість реєстрації та запуску нових бізнес-проектів у громадах	дні	Позитивний (свідчить про якість локального управління)

Джерело: авторська розробка на основі [5; 14].

дає змогу відстежити, як бізнес реагує на шоки: чи закривається він, чи адаптує свою функціональну модель під нові потреби ринку. Таким чином, формування системи показників у такий спосіб забезпечує методологічний перехід від пасивного опису наявних міжрегіональних розривів до глибокого казуального аналізу спроможності регіону трансформувати ці відмінності у стійкі конкурентні переваги нового типу.

На другому етапі дослідження відібрані первинні показники підлягають процедурі логічного агрегування в чотири профільні субіндекси. Це стратегічно важливий крок, який дозволяє подолати фрагментарність аналізу та сформувати цілісний багатовимірний профіль кожної території. На відміну від наявних методик, що оперують широким набором зі 103 показників [16], де дані часто представлені площинно та мають рівнозначну вагу, наш підхід базується на принципі ієрархічної згортки. Така архітектура моделі дозволяє не просто отримати підсумковий бал, а провести структурну діагностику регіону. Це дає досліднику інструментарій для точного визначення того, яка саме сфера – технологічна база, якість людського капіталу чи інституційне середовище – виступає критичним «вузьким місцем» (*bottleneck*), що стримує загальний процес адаптації. Такий підхід перетворює кількісне вимірювання на дієвий інструмент селективної регіональної політики, орієнтованої на точкові інвестиції в адаптаційну спроможність.

У табл. 2 представлено структуру субіндексів, що формують інтегральний індекс адаптивної конкурентоспроможності.

Для глибшого розуміння механізму складного каскадного впливу визначених складових на кінцевий результат функціонування територіальної системи нами було розроблено авторську логічну схему (рис. 1). На цій схемі візуалізовано динамічний процес, де макроекономічні структурні трансформації виступають потужним зовнішнім імпульсом, енергія якого проходить крізь специфічні «фільтри» чотирьох субіндексів. Кожен із цих фільтрів – від цифрової готовності до інституційної стійкості – або абсорбує негативний вплив шоку, або трансформує його в ресурс для подальшого оновлення.

На принципову відміну від стандартного рейтингу конкурентоспроможності областей [15], методологія якого зорієнтована на фіксацію статичного «зрізу» поточної позиції регіону в ієрархії, наша схема відображає концепцію безперервної петлі зворотного зв'язку. Вона демонструє, що адаптація не є одноразовим актом пристосування; навпаки, успішна адаптація в поточному періоді генерує нові компетенції та ресурси, які автоматично посилюють стратегічну конкурентну позицію регіону в майбутньому. Такий підхід дозволяє розглядати адаптивну конкурентоспроможність як кумулятивний процес, де кожна подолана криза стає фундаментом для вищого рівня стійкості системи.

Детальне порівняння розробленого підходу з наявними аналітичними інструментами дозволяє глибше розкрити наукову новизну та практичну значущість запропонованої моделі. Традиційні методики, що покладені в основу рейтингів конкурентоспроможності областей України [15], базуються переважно на фіксації досягнутого рівня

Таблиця 2

Структура субіндексів інтегрального оцінювання регіональної адаптивності

Назва субіндексу	Склад (блоки показників)	Функціональне призначення в моделі
Субіндекс економічної гнучкості (I_{flex})	Диверсифікація, релокаційна активність, експортна складність	Визначає здатність виробничої системи до зміни спеціалізації без втрати доданої вартості
Субіндекс цифрової готовності (I_{dig})	ІТ-сектор, хмарна інфраструктура, цифрова грамотність бізнесу	Оцінює можливість переведення процесів у віртуальне середовище при фізичних загрозах
Субіндекс соціальної мобільності (I_{mob})	Професійне перенавчання, креативний капітал, міграційна адаптивність	Характеризує спроможність населення швидко опановувати нові ролі в економіці
Субіндекс інституційної стійкості (I_{inst})	Кластерна взаємодія, швидкість адмінпослуг, рівень громадської довіри	Відображає якість управлінських рішень і мережеву підтримку суб'єктів господарювання

Джерело: авторська розробка на основі [4; 9].

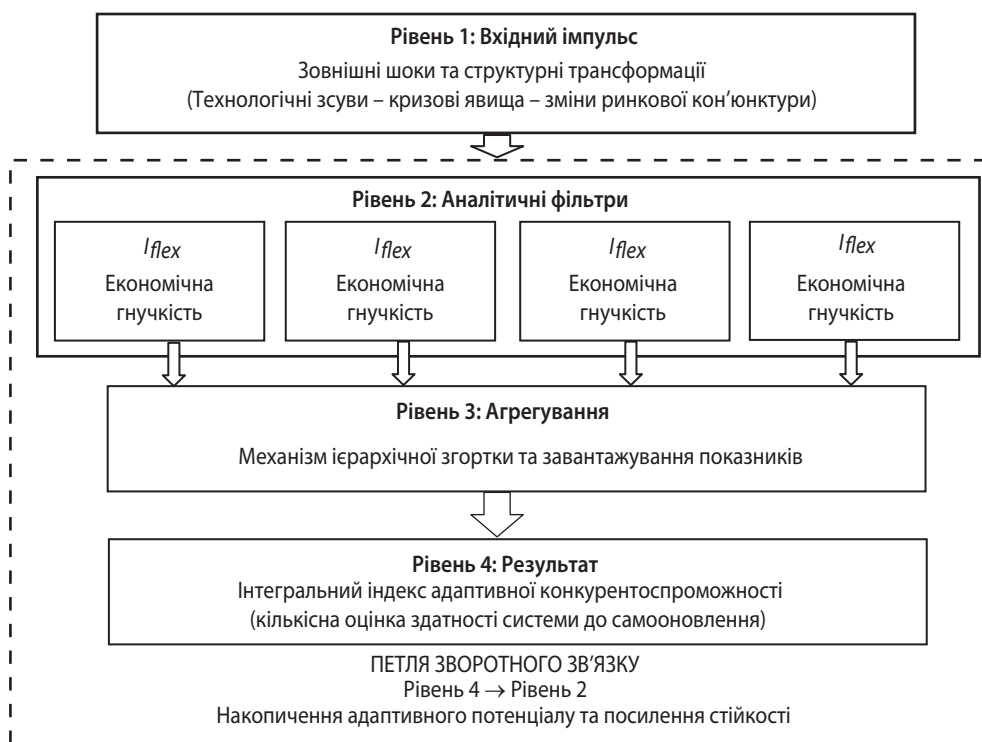

Рис. 1. Схема формування інтегрального індексу адаптивної конкурентоспроможності в умовах структурних трансформацій

Джерело: авторська розробка на основі [10; 13].

економічного розвитку та якості ділового середовища. Такі інструменти є ефективними для моніторингу поточного стану, проте вони мають обмежену прогностичну здатність у періоди радикальних структурних трансформацій. Основна відмінність нашого підходу полягає в переході від вимірювання статичних «станів» до кількісної ідентифікації «процесів перетворення». Це означає, що регіон оцінюється не за обсягом накопиченого капіталу, а за ефективністю його перерозподілу між галузями в умовах мінливої кон'юнктури.

Більше того, використання масштабного масиву даних, що включає понад сто точних показників соціально-економічних відмінностей [16], хоча і забезпечує високу деталізацію аналізу, проте нерідко створює ефект інформаційного перенасичення. У такому «шумі» втрачається стратегічний вектор розвитку, оскільки другорядні показники можуть маскувати критичні деструктивні тенденції. Запропонована нами структура, що базується на чотирьох цільових субіндексах, виконує функцію методологічного фільтра. Вона дозволяє агрегувати розрізнені дані у стратегічно значущі блоки (економічна гнучкість, цифрова готовність, соціальна мобільність та інституційна стійкість), що робить результати оцінювання придатними для прийняття управлінських рішень у реальному часі.

Важливо акцентувати увагу на концептуальній зміні об'єкта вимірювання. Якщо наявні прикладні дослідження [15; 16] зосереджені на виявленні міжрегіональних розривів у ресурсному забезпеченні, то наша модель спрямована на оцінку «адаптивної ємності» – граничного рівня шокowego впливу, який система здатна поглинути без втрати своєї функціональності. Це дозволяє диференціювати регіони не за рівнем їхнього поточного «багатства», а за ступенем їхньої життєздатності в умовах макроекономічної турбулентності.

Таким чином, інтеграція запропонованих субіндексів у єдину аналітичну систему забезпечує перехід від ретроспективного аналізу до проактивного моделювання регіонального розвитку. Це дозволяє трансформувати систему регіонального управління, зміщуючи акцент із простого нівелювання відмінностей на стимулювання внутрішніх механізмів адаптації, що є фундаментальною умовою збереження конкурентоспроможності територій в умовах невизначеності та глибоких структурних перетворень. Використання такої моделі створює необхідний науково-інформаційний фундамент для розробки диференційованих стратегій відновлення регіональних економік, що базуються на їхніх реальних можливостях до самоорганізації та оновлення.

ВИСНОВКИ

Проведене дослідження дозволяє констатувати, що в умовах системних структурних трансформацій традиційні підходи до оцінювання регіональної конкурентоспроможності потребують докорінного перегляду в напрямі посилення їхньої динамічної складової. Обґрунтована концепція «адаптивного відбитка» територіальної системи зміщує фокус аналізу з пасивного накопичення ресурсів на процеси їхнього активного переформування, що забезпечує глибше розуміння життєздатності регіону під впливом зовнішніх шоків. Розроблена ієрархічна система показників, структурована за чотирма субіндексами – економічної гнучкості, цифрової готовності, соціальної мобільності та інституційної стійкості – виступає ефективним методологічним фільтром, який дозволяє ідентифікувати реальну реакцію бізнес-середовища на кризові явища.

На відміну від статичних рейтингів запропонована методика інтегрального оцінювання через механізм ієрархічної згортки дозволяє не лише нівелювати інформаційний шум, але й чітко локалізувати «вузькі місця» в адаптаційному механізмі кожної території. Важливим теоретичним результатом є ідентифікація петлі зворотного зв'язку, що демонструє кумулятивний характер адаптивної конкурентоспроможності: успішна трансформація в поточному періоді створює стійкий фундамент для випереджального розвитку в майбутньому. Таким чином, інтеграція розробленого інструментарію в систему державного управління забезпечує перехід до проактивного моделювання регіонального розвитку, створюючи науково-інформаційне підґрунтя для розробки диференційованих стратегій відновлення територій на засадах самоорганізації та технологічного оновлення. ■

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Пугачевська К. Й., Феєр О. В. Конкурентоспроможність економіки регіону: підходи до оцінювання. *Економіка та суспільство*. 2023. Вип. 55. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-55-89>
2. Манн Р. В., Огородніков В. Ю. Конкурентоспроможність регіону: стратегічні орієнтири розвитку регіонів України. *Наукові праці Міжрегіональної академії управління персоналом. Серія «Економічні науки»*. 2022. Вип. 4. С. 69–76. DOI: <https://doi.org/10.32689/2523-4536/67-10>
3. Мальцев В. С., Кульмінська Г. Є. Методологія оцінювання регіональної конкурентоспроможності на прикладі Європейського Союзу. *Наука та наукознавство*. 2022. № 1. С. 34–47. DOI: <https://doi.org/10.15407/sofs2022.01.034>

4. Santos A., Conte A. Measuring regional economic transformation: Which European regions are leading the competitiveness and sustainability challenge? *Global Challenges & Regional Science*. 2025. Vol. 4. Art. 100020. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.gcrs.2025.100020>
5. Пушкар Т. А., Базецька Г. І., Соболева Г. Г. Цифрова конкурентоспроможність як економічна категорія. *Економіка та суспільство*. 2025. Вип. 77. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2025-77-97>
6. Петренко В. С., Карнаушенко А. С. Інтегральний підхід до оцінки конкурентоспроможності IT-бізнесу. *Проблеми сучасних трансформацій. Серія «Економіка та управління»*. 2025. № 17. DOI: <https://doi.org/10.54929/2786-5738-2025-17-11-02>
7. Зарічна О. В. Розширення методології оцінки конкурентоспроможності регіональної економіки в контексті людського потенціалу. *Молодий вчений*. 2026. № 1. С. 172–177. DOI: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2026-1-138-8>
8. Ніколенко Г. Б. Формування методики комплексного оцінювання конкурентоспроможності територіальних громад. *Економіка та суспільство*. 2025. Вип. 73. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2025-73-41>
9. Zhang X., Tian C. Measurement and Influencing Factors of Regional Economic Resilience in China. *Sustainability*. 2024. Vol. 16. Iss. 8. Art. 3338. DOI: <https://doi.org/10.3390/su16083338>
10. Hirschfeld D., Hill K. E., Riordan B. The regional fingerprint: A new tool to evaluate adaptive capacity. *Environmental Science & Policy*. 2020. Vol. 112. P. 36–46. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.envsci.2020.05.019>
11. Charchousi D., Stathopoulou E. C., Kolitsi G., Leka A., Papadopoulou M. P. Assessment of Regional Adaptation Strategies in Greece. *Atmosphere*. 2026. Vol. 17. Iss. 3. Art. 288. DOI: <https://doi.org/10.3390/atmos17030288>
12. Li Q., Zhu L., Shi X. Measuring regions' vulnerability and adaptation to climate change in China: An application of hybrid assessment approach. *Sustainable Development*. 2024. Vol. 32. Iss. 4. P. 3115–3132. DOI: <https://doi.org/10.1002/sd.2835>
13. Buzási A., Simoes S. G., Salvia M. et al. European patterns of local adaptation planning – a regional analysis. *Regional Environmental Change*. 2024. Vol. 24. Art. 59. DOI: <https://doi.org/10.1007/s10113-024-02211-w>
14. Lehmann T., Jungwirth C. Clusters as an Adaptable Regional Development Measure to Mitigate Perceived Competitive Disadvantages. *International Journal of Globalisation and Small Business*. 2019. Vol. 10. Iss. 2. P. 105–126. DOI: <https://doi.org/10.1504/IJGSB.2019.097928>
15. Конкурентоспроможність регіонів та регіональна оцінка ділового клімату в Україні. *Рейтинг конкурентоспроможності областей в рамках проекту «Прозорі, фінансово здорові та конку-*

рентоспроможні муніципалітети в Україні». URL: https://icps.com.ua/assets/uploads/images/images/eu/konkurentospromozhn_st_prezentac_ya.pdf

16. Вимірювання регіонального ділового середовища в Україні. Аналіз економічних і соціальних відмінностей між регіонами України за допомогою набору 103 точних показників і результатів опитування. URL: <https://competitiveness.icps.com.ua/>

REFERENCES

- Buzási A., Simoes S. G. & Salvia M. (2024). European patterns of local adaptation planning – a regional analysis. *Regional Environmental Change*, 24, 59. <https://doi.org/10.1007/s10113-024-02211-w>
- Charchousi D., Stathopoulou E. C., Kolitsi G., Leka A. & Papadopoulou M. P. (2026). Assessment of Regional Adaptation Strategies in Greece. *Atmosphere*, 3(17), 288. <https://doi.org/10.3390/atmos17030288>
- competitiveness.icps.com.ua. Vymiruvannya rehionalnoho dilovoho seredovyscha v Ukraini. *Analiz ekonomichnykh i sotsialnykh vidminnostei mizh rehionamy Ukrainy za dopomohoiu naboru 103 tochnykh pokaznykiv i rezultatov opytuvannya* [Measuring the regional business environment in Ukraine. Analysis of economic and social differences between the regions of Ukraine using a set of 103 precise indicators and survey results]. <https://competitiveness.icps.com.ua/>
- Hirschfeld D., Hill K. E. & Riordan B. (2020). The regional fingerprint: A new tool to evaluate adaptive capacity. *Environmental Science & Policy*, 112, 36–46. <https://doi.org/10.1016/j.envsci.2020.05.019>
- icps.com.ua. Konkurentospromozhnist rehioniv ta rehionalna otsinka dilovoho klimatu v Ukraini. *Reitynh konkurentospromozhnist oblastei v ramkakh projektu «Prozori, finansovo zdorovi i konkurentospromozhni munitsypality v Ukraini»* [Competitiveness of regions and regional assessment of the business climate in Ukraine. Rating of competitiveness of regions within the project "Transparent, financially healthy and competitive municipalities in Ukraine"]. https://icps.com.ua/assets/uploads/images/images/eu/konkurentospromozhn_st_prezentac_ya.pdf
- Lehmann T. & Jungwirth C. (2019). Clusters as an Adaptable Regional Development Measure to Mitigate Perceived Competitive Disadvantages. *International Journal of Globalisation and Small Business*, 2(10), 105–126. <https://doi.org/10.1504/IJGSB.2019.097928>
- Li Q., Zhu L. & Shi X. (2024). Measuring regions' vulnerability and adaptation to climate change in China: An application of hybrid assessment approach. *Sustainable Development*, 4(32), 3115–3132. <https://doi.org/10.1002/sd.2835>
- Maltsev V. S. & Kulminska H. Ye. (2022). Metodolohiia otsiniuvannya rehionalnoi konkurentospromozhnosti na prykladi Yevropeiskoho Soiuzu [Methodology for evaluating regional competitiveness on the example of the European Union]. *Nauka ta naukoznavstvo*, 1, 34–47. <https://doi.org/10.15407/sofs2022.01.034>
- Mann R. V. & Ohorodnikov V. Yu. (2022). Konkurentospromozhnist rehionu: stratehichni oriientyry rozvytku rehioniv Ukrainy [Regional competitiveness: strategic guidelines for the development of regions of Ukraine]. *Naukovi pratsi Mizhrehionalnoi akademii upravlinnia personalom. Seriya «Ekonomichni nauky»*, 4, 69–76. <https://doi.org/10.32689/2523-4536/67-10>
- Nikolenko H. B. (2025). Formuvannya metodyky kompleksnoho otsiniuvannya konkurentospromozhnosti terytorialnykh hromad [Formation of methodology of complex assessment of territorial communities competitiveness]. *Ekonomika ta suspilstvo*, 73. <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2025-73-41>
- Petrenko V. S. & Karnaushenko A. S. (2025). Intehrалnyi pidkhid do otsinky konkurentospromozhnosti IT-biznesu [Integral approach to the evaluation of IT business competitiveness]. *Problemy suchasnykh transformatsii. Seriya «Ekonomika ta upravlinnia»*, 17. <https://doi.org/10.54929/2786-5738-2025-17-11-02>
- Puhachevska K. Y. & Feier O. V. (2023). Konkurentospromozhnist ekonomiky rehionu: pidkhody do otsiniuvannya [Competitiveness of the regional economy: approaches to assessment]. *Ekonomika ta suspilstvo*, 55. <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-55-89>
- Pushkar T. A., Bazetska H. I. & Sobolieva H. H. (2025). Tsyfrova konkurentospromozhnist yak ekonomichna katehoriia [Digital competitiveness as an economic category]. *Ekonomika ta suspilstvo*, 77. <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2025-77-97>
- Santos A. & Conte A. (2025). Measuring regional economic transformation: Which European regions are leading the competitiveness and sustainability challenge? *Global Challenges & Regional Science*, 4, 100020. <https://doi.org/10.1016/j.gcrs.2025.100020>
- Zarichna O. V. (2026). Rozshyrennia metodolohii otsinky konkurentospromozhnosti rehionalnoi ekonomiky v konteksti liudskoho potentsialu [Expansion of the methodology for evaluating the competitiveness of the regional economy in the context of human potential]. *Molodyi vchenyi*, 1, 172–177. <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2026-1-138-8>
- Zhang X. & Tian C. (2024). Measurement and Influencing Factors of Regional Economic Resilience in China. *Sustainability*, 8(16), 3338. <https://doi.org/10.3390/su16083338>

Стаття надійшла до редакції / Received: 08.05.2026
Статтю прийнято до публікації / Accepted: 21.05.2026
Оприлюднено / Published: 22.06.2026